

УКРАЇНСЬКЕ ВЧИТЕЛЬСТВО ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД НІМЕЦЬКОГО „НОВОГО ПОРЯДКУ” (1941-1944 РР.)

Проголошення незалежності України, зміни в усіх сферах життя нашої держави значно активізували інтерес до вивчення вітчизняної історії. На сучасному етапі демократизації суспільства у вивченні складних питань недавньої історичної минувшини дослідники звертаються до історії тоталітарних режимів та їх впливів на долю українського народу. Серед актуальних питань, які заслуговують на увагу, є становище українського вчительства в контексті нацистського “нового порядку”. Вивчення цієї проблеми сприятиме відновлення повноти історичної пам’яті, поверненню духовних надбань, вилучених, сфальсифікованих або замовчуваних з ідеологічних причин понад півстоліття.

Дослідження виконується в рамках наукової проблематики історичного факультету імені В. Стефаніка “Етнополітичні і культурні процеси в країнах Центральної та Південно-Східної Європи ХІХ – ХХ ст”. Своїми матеріалами і висновками доповнює об’єктивне вивчення історії України періоду Другої світової війни.

Аналізуючи основні наукові праці з проблеми дослідження, слід відзначити, що питання становища українського вчительства Західної України в період німецької окупації вивчалось вітчизняними науковцями Н. Антонюк [8], О. Луцьким [14]. Окремі аспекти даної тематики були відображені у працях К. Паньківського [16], В. Кубійовича [12], Б. Єржабкової [9,24].

На основі вивчення періодичних видань, зокрема “Краківських вістей” [11, 13, 18], “Українського слова” [22], “Волинь” [17], “Рогатинського слова” [20] в даній статті зроблено аналіз системи підготовки та перепідготовки вчительських кадрів в досліджуваній період.

Використавши здобутки історичної науки з проблеми дослідження, автор вважала одним з важливих завдань знайти і залучити до наукового обігу нові джерела.

Основна частина документів, вивчена з даної проблеми, зосереджена у ЦДАВО України, а також обласних архівах Західної України.

Об’єктом дослідження є освітня система західноукраїнських областей в період німецького окупаційного режиму в 1941–1944 рр.

Предметом дослідження є місце вчительства в процесі становлення української школи в умовах окупації.

Дослідження вимагає вирішення наступних завдань: проаналізувати систему підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів в період німецької окупації; окреслити діяльність Українського учительського об’єднання праці; висвітлити становище українського вчительства в умовах “нового порядку”.

Мета дослідження — на основі переосмислення здобутків історіографії, вивчення архівних матеріалів та періодичних видань визначити становище українського вчительства Західної України в 1941–1944 рр.

Практичне значення даного дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані при підготовці праць з проблеми культурно-освітнього життя у контексті німецької окупаційної політики в Україні.

Однією з найбільших перешкод організації навчального процесу усіх ланок українського шкільництва в період німецької окупації була нестача кваліфікованих учительських кадрів. Крім того, перший період учительської праці в умовах окупації

був важким і в плані організації навчального процесу, і в матеріальній базі навчальних закладів, і в житлових умовах. Тижневик "Краківські вісті" так розповідав про життя учительської молоді в період 1941–1944 рр.: "Охоти й запалу не бракувало молодим. Доказом є те, що цілий рік проучителювали без платні. Село давало їм їсти, хату, опал. Бракувало книжок, педагогічних інструкцій, порад. Але вони давали собі раду з труднощами: вчили дітей, організовували старших в читальні, були в церкві, в громадській канцелярії" [8, с.58].

Українських шкіл і учнів у Галичині, яка входила до Генеральної Губернії було набагато більше, ніж польських. Проте, за організаційною структурою, забезпеченістю педагогічними кадрами та їх кваліфікацією, школи з українською мовою навчання стояли, загалом, на нижчому рівні функціонування. Якщо на одного українського вчителя припадало 73 дітей, то на польського – тільки 52. І це при тому, що кожний п'ятий вчитель-українець не мав педагогічної освіти [11]. Такий стан шкільництва був зумовлений низкою факторів. Насамперед тим, що за часів радянського режиму на західноукраїнських територіях шкільна влада заповнювала вчительські посади людьми різних професій без педагогічної освіти (частково вчителями зі східних областей України, а решту – підготовленими вчителями на короткотермінових педагогічних курсах). Німецька шкільна влада не визнавала таких педагогів. Натомість, щоб відкрити народні початкові школи, було дозволено брати на вчительські посади всіх, хто закінчив хоча б польську гімназію з так званою малою матурою: шість класів гімназії даного типу, вісім і більше класів радянської середньої школи, або тих, що закінчили три роки вчительської семінарії. Всі вони вважалися "допоміжними вчителями". В той же час погіршилась ситуація і на теренах "старої" Генеральної Губернії, тому що багато вчителів, які виїхали туди у 1939р. з Галичини і працювали там в українських школах, поверталися додому, залишаючи свої посади в школах Лемківщини, Холмщини, Підляшшя [8, с.41].

"Допоміжні" вчителі, незважаючи на те, що були без кваліфікацій, все таки добровільно виконували свої функції. Однак, німецька шкільна влада яка діяла на українських землях з приходом нацистського керівництва, прагнула замінити їх кваліфікованими спеціалістами. Адже більшість з них працювали лише тимчасово і, якщо знаходили в собі краще оплачувану роботу або отримували можливість продовжувати навчання, залишали школу. В 1941 – 1942 навчальному році для навчання дітей в українських школах потрібно було 7000 учителів, а приступило до роботи приблизно 5000 [16, с.119]. Тільки в одному Станіславівському окрузі не вистачало 200 – 300 учителів для початкових народних шкіл [22].

За таких обставин, керівник Відділу науки і навчання уряду Генеральної Губернії просив Український допоміжний комітет допомогти підшукати охочих працювати учителями в початкових і професійних школах. З цією метою відкривалися скорочені вчительські курси для тих, що закінчили (або і не закінчили) гімназію, курси перевишколу середньошкільних учителів для навчання в професійних школах. "Почалася наша акція в краківській і львівській пресі, – згадує К.Паньківський, – в якій ми покликалися і на патріотичний обов'язок. Адже, щоб бути педагогом в умовах німецької окупації, то таки треба було бути і відданим своєму званню, і приятелем молоді, і патріотом, бо платня і суспільна позиція учителів не були особливі" [16, с.118].

Щоб змінити кадрову ситуацію, необхідно було створити певну систему підготовки та перекваліфікації учительства. Дві педагогічні школи, які існували до початку війни в Станіславові і Коломиї, не могли забезпечити достатню кількість вчителів. В липні 1941 р. оголошувала прийом студентів новостворена трьохрічна Рогатинська педагогічна школа. Умови прийому на навчання були наступні: на перший

курс приймалися учні, які закінчили восьмий клас середньої школи або восьмий клас середньої школи освіти дорослих (вечірня школа). На другий курс приймали тих, що закінчили перший курс Педагогічної школи до початку війни, а також випускників восьмих-дев'ятих класів радянської середньої школи або десятих класів вечірньої школи. Як виняток – відмінників приймали на навчання в Педагогічну школу після здачі іспитів з української мови, математики, природознавства і географії [20].

В 1941-1942 навчальному році було засновано три нові вчительські семінарії в Галичині: в Рогатині (189 учнів, 11 вчителів, чотири відділи), в Яворові (210 учнів, 11 вчителів, п'ять відділів), в Самборі (187 учнів, 14 вчителів, чотири відділи) [326]. Вказані школи на окремих етапах свого існування мали різні назви. Так, середня школа в Рогатині була спочатку гімназією "Рідної школи", пізніше – Малою семінарією, десятирічкою за більшовицького режиму і врешті Учительською семінарією за німецької окупації. Слід зазначити, що польська влада, щоб перешкодити навчанню української молоді, чинила великі перешкоди цій школі [19, с.361].

Повний курс навчання в семінарії тривав чотири роки, а потреба у вчителях з початком 1941–1942 навчального року бала нагальною. Тому, на навчання в 1942р. в Галичині приймали всіх, хто бажав учителювати (навіть осіб без кваліфікацій). Таким чином, необхідно було проводити скорочені вчительські курси. Так, влітку 1941 року у різних місцевостях Західної України відбувалися двотижневі курси для вчителів, які закінчили семінарію з метою кращого вивчення німецької мови, а також шеститижневі обов'язкові курси для вчителів, котрі вже працювали на цій посаді, для доповнення педагогічної освіти. Успішне закінчення такого обов'язкового курсу давало учителям право працювати в народних школах. В Галичині ця проблема була не менш болючою. В трьох семінаріях, що функціонували під кінець 1941 р., влада дозволила відкрити семимісячні матуральні курси для кандидатів на вчителів. На ці курси приймали всіх бажуючих, хто мав закінчену гімназію. Згодом шкільною владою були відкриті вакаційні курси підвищення кваліфікації за зразком 1940-1941 навчального року, зокрема так звані "вищі" – для вчителів із закінченою семінарією і "нижчі" – для тих, хто не мав повної освіти. В 1943 р. на вищих курсах навчалися 964 вчителі, а склали випускні іспити 780 осіб, на нижчих курсах навчалися 392 вчителі і всі успішно склали іспити [16, с.361].

Влітку 1942р. в дистрикті Галичина за допомогою УЦК було засновано шість двомісячних матуральних курсів, де навчалось 1817 вчителів-помічників (у Львові — 243, Тернополі — 437, Рогатині — 331, Коломиї— 410, Яворові — 233, Самборі — 163). Однак, ці курси лише частково вирішили проблему нестачі вчителів. Найбільше їх бракувало в гірських районах. У 1942 р. ще не вистачало 2500 вчителів народних шкіл [140, с. 42]. У зв'язку з цим, у 1942-1943 навчальному році шкільна влада дозволила відкрити ще три вчительські семінарії: у Львові, де прийняли на навчання 260 учнів, Бучачі — 236 учнів, Грубешові — 90 учнів. При Львівській семінарії було створено також однорічну семінарію для дитячих виховниць [8, с. 59].

Загалом на території Генерального Губернаторства за період німецької окупації функціонували дев'ять середніх спеціальних педагогічних закладів з українською мовою викладання.

Забезпечення шкіл вчителями було важливою справою Відділів народної освіти Волині, яка входила до Райхскомісаріату України. Так, виконуючи вимоги німецької окупаційної влади, міський Відділ народної освіти в Рівному організував місячні курси українознавства для всіх вчителів без огляду на спеціальність. На цих курсах викладалися такі предмети як українська мова і література, історія України, географія України, німецька мова, а також методика викладання української мови і літератури, математики і музики. В липні 1941 р. на курсах навчалось 250 осіб. В серпні були

також організовані місячні курси для учнів середніх і неповносередніх шкіл, які ще не були вчителями, але мали бажання ними бути. Їх відвідувало 300 слухачів (в тому числі і сільська молодь), чим і була задоволена влада [10].

Слід відмітити, що в період німецької окупації курси для підвищення кваліфікації педагогічних працівників відбувалися кожного року. Зокрема, під час літніх ферій (канікул) 1943 р. в містах, де функціонували учительські семінарії відбувалися перевишкільні курси для українських некваліфікованих учителів чи кандидатів на учителів для народних шкіл. З "Краківських вістей" дізнаємося, що в 1943 р. на так званих курсах вищого типу навчалося 845 кандидатів, які, після закінчення курсів, склали матуру, щоб здобути учительський диплом. На курсах нижчого типу присутніми були 410 учасників, які після канікул мали змогу (хоч і поки що без диплому) працювати в народних школах. Випускники нижчого курсу могли записатися на вишкільний курс вищого типу на наступний рік. Успішно закінчуючи його, вони здавали іспит зрілості і таким чином здобували учительський диплом [13].

Велика роль у підвищенні кваліфікаційного рівня українських вчителів належала Українському учительському об'єднанню праці (далі — УУОП) — професійній учительській організації. Треба зазначити, що ще восени 1940 р. зусиллями українських вчителів була організована центральна учительська секція при УЦК під керівництвом І. Герасимовича. Після реорганізації секції на об'єднання, вона отримала назву УУОП. Статут організації був затверджений німецькою окупаційною владою (Головним Відділом внутрішніх справ і Відділом науки і навчання) в серпні 1941 р. Таким чином, УУОП мала формально-правовий статус. Об'єднання виконувало функції довоєнних крайових станових організацій, де гуртувалися учителі початкових народних шкіл (Взаємної помочі українського вчителства), а також середніх навчальних закладів (Учительська Громада) [12, с. 213].

Осередки УУОП стали утворюватися в Галичині влітку восени 1942р. в рамках окружних комітетів УЦК. Так що у рядах об'єднання до осені 1943 р. згуртувалося 80% всіх учителів [12, с.214]. Згідно з "Тимчасовим внутрішнім правильником УУОП", активісти організації, спираючись на всебічну підтримку шкільного відділу УЦК, створили фахові групи і методичні гуртки вчителів, влаштували кількадевні окружні курси і конференції, де обговорювалися зразково проведені лекції і доповіді, обмінювалися досвідом роботи. До завдань УУОП належали організація співпраці з шкільною владою (складання проектів програм, опрацювання підручників), підвищення кваліфікації вчителів через влаштування курсів та видання фахового журналу. Зокрема, у зверненні до всіх українських шкіл у Генеральному Губернаторстві говорилося, що з 31 серпня 1942 р. починає видаватися фаховий журнал "Українська школа" — часопис для українських вчителів" [5, арк. 9]. Так, шкільна влада Генеральної Губернії повідомила, що "з уваги на воєнний час, часопис формує і за нього відповідає Головний Відділ науки і навчання. Добір статей, їх опрацювання та вся редакційна робота полишена самому українському вчителству, згуртованому в УУОП" [1, арк. 4]

В структурі УУОП працювали комісії з розробки програм і підручників, організації підвищення кваліфікації вчителів, а також комісія в справі видавництва і преси. керівництво УУОП здійснювали голова об'єднання Г.Герасимович, а також досвідчені педагоги І. Тесля та С. Левицький. Зокрема, у розпорядженні УЦК від 14 липня 1942р. вказувалося, що в зв'язку з тим, що УУОП буде об'єднувати все українське вчителство "на терені Генеральної Губернії, посаду мужа довір'я УУОП при УЦК виконуватиме С. Левицький, а його заступник — І. Тесля" [1, арк. 3]. УУОП об'єднувало всіх українських вчителів незалежно від того, у якій галузі шкільництва вони працювали. Про патріотизм і відданість своїй справі свідчить той факт, що до своєї станової організації належали фактично всі українські учителі [18].

Співробітники УУОП в окрузі або мужі довір'я для УУОП при УОК чи делегатурі проводили свою діяльність згідно з "Напрямами УУОП". Для обговорення і вирішення окремих питань навчального процесу, в регіоні двічі на рік організовувались обласні з'їзди вчителів та річні загальні вчительські конференції. Так, 25-27 серпня 1941р. в Луцьку відбувся трьохденний з'їзд учителів Луцького повіту. Мета з'їзду — обговорення шляхів та методів виховання учнівської молоді, підготовки шкіл до навчання, організації та початку шкільного навчання [3, арк. 3].

Незважаючи на різні заходи підготовки та перекваліфікації вчительських кадрів для українських шкіл усіх типів, їх все ж не вистачало. До того ж, багато вчителів просто не могли фізично проживати на свою мізерну платню і при нагоді залишали місце праці. Адже місячна заробітна плата українського вчителя початкової народної школи (а таких було 40% усього вчителівства), як і службовців, становила 130 злотих, що не могло забезпечити, навіть, найскромніший прожиток (кілограм картоплі в той час коштував 6 злотих) [15].

Життя українського педагога в Райхскомісаріаті Україна було не кращим. Навіть німецькі звітодавці називали становище українських вчителів катастрофічним. Порівнюючи заробітну плату різних професій, можна побачити, що молодий вчитель в Райхскомісаріаті місячно отримував 240 карбованців, тоді як робітник промисловості заробляв навіть 300-600 карбованців [24, с. 76]. За таких умов шкільною владою були зроблені деякі незначні покращення, як, наприклад, збільшення вчительської заробітної плати на 30 карбованців, але при цьому обов'язкові години праці для вчителів збільшувались на 20%. Забезпечення вчителів харчами ще з самого початку німецької окупації було незадовільним, а в наступні роки зовсім припинене. Фінансовий відділ видав розпорядження, згідно якого вчителі мали отримувати продукти безпосередньо від селян. Одночасно вказувалось, що навіть "у випадку відрегулювання виплати заробітної плати вчителям, не буде відмінитись розпорядження про забезпечення продуктами харчування українських вчителів селянами" [24, с. 76].

Це призводило до того, що багато учителів від практичної роботи в школах відмовлялися. Внаслідок цього, у деяких місцевостях на одного вчителя припадало по 150-200 учнів [9, с. 1492].

Необхідно зазначити, що німецька окупаційна влада часто критикувала вчительські курси і самих учителів. Адже інколи виявлялося, що старші вчителі, яким влада надавала перевагу над молодшими, через комуністичні впливи не мали великого прагнення виховувати українську молодь в новому німецькому дусі. В школах німецька влада дозволяла працювати тільки тим вчителям, які були рекомендовані гебітскомісарами як політично довірені. Німецька влада вважала, що українські вчителі, які мали погану характеристику роботи за часів радянської панування будуть вірними і лояльними до Німеччини. В майбутніх планах нацисти розглядали можливість вишколу таких вчителів на посади шкільних директорів та шкільних інспекторів. На короткотермінових курсах окупантам планувалася довести до відома вчителів напрямні з ділянок педагогіки, шкільної дисципліни та розподілу шкільного матеріалу [9, с. 1493].

Важливо відзначити, що у навчанні і вихованні українських школярів німецька влада надавала перевагу українським вчителям над польськими. Так, у школах Волинської округи польські вчителі становили 15%. Цей факт непокоїв нацистів. У статті "Про роботу шкіл" у тогочасній газеті "Волинь" говорилося: "До нас дійшли відомості, що в школі Луцька вчителька звертається до дітей тільки по-польськи. Цього аж ніяк в українській школі толерувати не можна" [17].

Влада вважала, що виховувати українських дітей у потрібному "новому" дусі може тільки український вчитель. Адже діти в українських школах "мусять забути все

те, що в чужій школі вложив у голови польський чи комуністичний вчитель” [17]. Тому, на думку окупантів, праця в школах мала базуватися на нових програмах, які мали б своїм завданням насамперед перевиховання. Шкільна влада наголошувала, що крім поляків у школах було багато і вчителів-росіян. Вони могли займати посади вчителів фахових предметів, а доручити їм виховання українських дітей заборонялося. На підтвердження цього є відомим наступний факт: вчителька Текля Кароліна в с. Королівка повіту Товмач звернулася до шкільного інспекторату в Городенці з проханням надати їй номінацію вчительки: "В моїй декларації вказано, що я є обряду римо-католицького і належу до польської національності. Оскільки мій батько був українцем, я прийняла обряд греко-католицький і належу тепер до української національності" [4, арк. 19]. Однак, шкільний інспекторат ніяк не відреагував на дане прохання. А окружний шкільний інспекторат Вишневецького району 1 вересня 1943 р. повідомив референта шкільного відділу, що "звільнені за підозрою у антинімецькій пропаганді вчителі Гродзіцький М., Дробішевський С., Шиманська В. мають бути викреслені з ґрундалисти (списку)" [6, арк. 19].

Важливим, на нашу думку є той факт, що німецька окупаційна адміністрація в західноукраїнському регіоні не могла проконтролювати діяльність всіх вчителів українських народних шкіл (хоч би з огляду на труднощі комунікаційних сполучень з поодинокими селами і містечками). Тим більше, що з метою зменшення бюджетних витрат на шкільництво, влада скорочувала не лише посади вчителів, а й шкільних інспекторів [14, с. 202]. З цієї ж причини значно знижувались ставки учительського утримання [7, арк. I]. Зокрема вказувалось, що "на оплату годин навчання релігії в школах кредитів взагалі немає, але бажано, щоб настоятелі парафій в цілі релігійного виховання дітей не залишали їх без науки Закону Божого" [7, арк. I].

В період німецької окупації нацисти відправляли велику кількість українських вчителів на роботу до Німеччини. Керуючись освітньою політикою А.Гітлера, вони, з метою не допустити збільшення кількості інтелігенції, масово закривали середні та вищі навчальні заклади. Наприкінці 1943 р., коли воєнні дії наблизилися до західноукраїнських земель і став очевидним майбутній крах Німеччини, українська інтелігенція, а в тому числі і вчителі, виїздила на Захід. У багатьох повітах, зокрема Чортківському, Бережанському, Копиченському на місцях залишалися одиниці представників інтелігенції. Нацисти, відчуваючи свою "расову перевагу" і намагаючись принизити місцеве населення, яке вони називали "тубільцями", найпершим об'єктом знущань, репресій, арештувань, заслань до концентраційних таборів та масових розстрілів обрали національну інтелігенцію. Так, лише у Львівській області окупанти знищили або вивезли до Німеччини понад 5,6 тисячі вчителів [21, с. 68]. У Дрогобицькій області у 1940-1941 навчальному році працювало 5917 вчителів, а під кінець німецької окупації їх залишилося всього 1807 [21, с. 68]. У Волинській області вже на 1 травня 1942 р. з 5086 українських вчителів залишилося тільки 647. Решта — 4439 педагогіки були розігнані, закатовані та вивезені на каторжні роботи в Німеччину. А на 1 грудня 1943 р. їх залишилося тільки 294. В одному тільки Камінь-Каширському районі Волинської області напередодні війни працювало 236 вчителів, а на початку 1944 р. їх залишилося всього 12 [2, арк. 2].

Таким чином, у досліджуваній період заходами УЦК та української громадськості була налагоджена певна система вишколу, перепідготовки та підвищення кваліфікації учительських кадрів, які стали невід'ємною складовою національно-освітнього процесу західноукраїнського регіону. З метою забезпечення закладів освіти педагогічними кадрами в Галичині активно проводилась підготовка вчителів у семінаріях. Термінова потреба в кадрах змусила владу вже з кінця 1941 р. відкривати короткотермінові курси підготовки вчителів, організувати літні курси удосконалення

їх кваліфікацій. Важливу роль у підвищенні фахового рівня українського вчительства, розробленні навчальних програм і підручників, наданні матеріальної допомоги відіграла діяльність УУОП. Однак, окупаційна влада критично ставилася до особи вчителя. Працю і підтримку мали лише лояльні до німецького режиму провідники "освітньої політики" Райху.

1. Центральний Державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО). – Ф. 3959, оп. 1, спр. 176.
2. Державний архів Волинської області (ДАВО). – Ф. Р – 59, оп. 3, спр. 1.
3. ДАВО. – Ф. Р – 87, оп. 1, спр. 17.
4. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). – Ф. Р – 38, оп. 1, спр. 3.
5. Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф. Р – 8, оп. 1, спр. 1225.
6. Державний архів Тернопільської області (ДАТО). – Ф. Р – 204, оп. 1, спр. 52.
7. ДАТО. – Ф. Р – 204, оп. 1, спр. 86.
8. Антонюк Н.В. Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1936-1944 рр.). – Львів, 1997. – 232с.
9. Єржабкова Б. Освіта і німецька шкільна політика в Райхскомісаріаті Україна // визвольний шлях. – 1986. – К. XII. – С. 1479 – 1492.
10. З діяльності Міського Відділу народної освіти в Рівному // Волинь. – 1941. – 1 вересня.
11. З українського шкільництва в Генерал-Губернаторстві // Краківські вісті. – 1942. – 10 березня.
12. Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії (1939-1941). Історія Українського центрального Комітету. – Чикаго, 1975. – 664с.
13. Курси для некваліфікованих вчителів // Краківські вісті. – 1943. – 14 серпня.
14. Луцький О. Українське культурне життя Галичини під час німецької окупації 1941-1944 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 1997. - № 3-4. – С. 194-225.
15. Не піклуємося про українського вчителя // Стрийські вісті. – 1941. – 30 жовтня.
16. Паньківський К. Роки німецької окупації. – Нью-Йорк, Торонто, 1965. – 480с.
17. Про роботу шкіл // Волинь. – 1941. – 30 жовтня.
18. Річна конференція УУОП Львівської округи // Краківські вісті. – 1943. – 7 вересня.
19. Рогатинська земля / Збірник історично-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів. – Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1989. – 998с.
20. Рогатинська Педагогічна школа // Рогатинське слово. – 1941. – 24 вересня.
21. Сворак С.Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944-1964 рр.). – К., 1998. – 240с.
22. Українське шкільництво в Галичині // Українське слово. – 1941. – 24 вересня.
23. Учительські семінарії // Львівські вісті. – 1944. – Ч. 89.
24. Jerabek Blanka. Das schulwesen und die Schulpolitik im Reichskommissariat Ukraine 1941-1944 / Im Lichte deutscher Dokumenten. – Munchen, 1991. – 240 s.

SUMMARY

Galina Stephaniuk. Ukrainian teaching society of West Ukraine in the period of german "new order" (1941- 1944).

The system of preparing and re – preparing of educational staff during the period of german occupation is analyzed in the article; the activity of Ukrainian teaching society of labour is under study; and the status of Ukrainian teachers under conditions of the war is viewed upon.